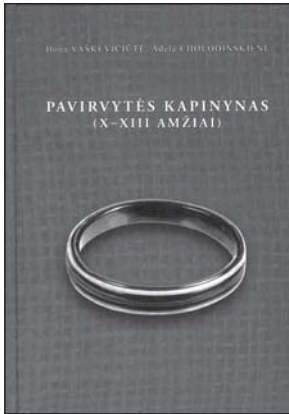

VAŠKEVIČIŪTĖ I., CHOLODINSKIENĖ A. **PAVIRVYTĖS KAPINYNAS (X–XIII AMŽIAI)**. Vilnius: Diemedis, 2008, 200 p. Leidėjai – Lietuvos istorijos institutas, Mažeikių muziejus.

2008 m. pačioje pabaigoje, prieš pat šv. Kalėdas, kvepianti šviežiais spaustuvės dažais dienos šviesa išvydo ilgai laukta archeologų I. Vaškevičiūtės ir A. Cholidinskienės kruopščiai parengta knyga „Pavirvytės kapinynas (X–XIII amžiai)“.

Knygoje skelbiama paminklo archeologinių tyrimų medžiaga. Gvildinamos kapų įrengimo, dirbinių chronologijos, etninių procesų Ventos vidurupyje problemos. Neabejotinai ši knyga yra svarbus šaltinis nagrinėjant įvairius žiemgalių bei kitų baltų genčių pristorės klausimus. Dalis medžiagos atskirais straipsniais buvo paskelbta vienos šios monografijos autorės – žiemgalių archeologijos tyrinėjimų Lietuvoje pradininkės I. Vaškevičiūtės – lietuvių, anglų, rusų kalbomis (žr. p. 9).

Knyga gausiai iliustruota piešiniais ir spalvotomis nuotraukomis, tačiau tekste surasti iliustracijas sudėtinga, nes ir piešiniai (1–69 pav.), ir nuotraukos (1–123, p. 173–199) buvo sunumeruoti nuo 1. Tokių pasikartojimų būtų pavykę išvengti spalvotas iliustracijas knygos gale sunumeravus romėniškais skaičiais. Prie nuotraukų nėra mastelio.

Knygos struktūrą sudaro keletas dalių. „Įvade“ (p. 7–12) pateikiama Pavirvytės kapinyno tyrinėjimų istorija, geografinė padėtis. Šioje dalyje būtų tikęs detalesnis paminklo situacijos planas, kuriame būtų kartografuoti ir kiti apylinkių archeologijos pamin-

kiai. Gan daug informacijos būtų suteikusi ir aerofotografija.

Skyrelyje „Geografinė aplinka“ (p. 13–34) apžvelgiama Ventos vidurupio reljefo, kraštovaizdžio, dirvožemio susidarymo raida, klimatinės sąlygos.

Skyrelyje „Laidosena“ (p. 17–34) atskirai apžvelgiami kapinyne ištirti X–XI a. griautiniai ir XI a. pabaigos–XIII a. datuoti degintiniai kapai, jų įkapės. Kadangi vėlyviems XVI–XVII a. kapams buvo skirtas I. Vaškevičiūtės atskiras straipsnis tęstiniame leidinyje „Lietuvos archeologija“, šie kapai monografijoje nebuvo aprašomi (1995, t. 11, p. 317–329).

Skyrelyje „Kapų aprašai“ (p. 35–74) pateikiami tyrinėtų kapų aprašymai, jų bei tyrinėtų perkasų planai, kai kurių kapų radinių piešiniai. Tenka apgailestauti, kad nebuvo pateiktas bendras tyrinėto kapinyno planas.

Skyrelyje „Įkapės“ (p. 75–156) apžvelgiamos kapinyno kapuose ir atsitiktinai surinkti radiniai. Šis skyrius vienas didžiausių. Dirbiniai suskirstyti į darbo įrankius, ginklus, papuošalus bei kitus. Kiekviena grupė detaliau suklasifikuojama ir išsamiai aprašoma, pateikiamos platesnės analogijos. Kaip pastebi autorės, nemažai įkapių yra išskirtinės – tai žalvariniai rozetiniai smeigtukai, svarstyklės bei jų dėžutė, šalmas, smogiamieji peiliai, aptikti moterų kapuose ir kt.

Dalis dirbinių „išnyko“ – jie monografijoje nebuvo paminėti. Tai atsitiktinai rastos XIV a. pirmosios pusės sidabrinės pasaginės segės zoomorfiniais galais (?) pintu lankeliu¹. Ši segė, kaip ir atsitiktinai rasti geležiniai pentinai su žvaigždute (p. 153), neabejotinai pakoreguoja pačio kapinyno chronologiją – ribą išplečia iki XIV a. vidurio.

Nepaminėta ir XIII a. antrajai pusei žiemgaliams būdinga žalvarinė įvijinė antkaklė, kurios lankelis apvyniotas vielute, iš kapo 89, ir kitos tokios fragmentai iš kapo 77. Tokių antkaklių ir jų

¹ MKM 714.

fragmentų buvo rasta daugelyje Žiemgalos paminklų (Vecsaulės Čapanų, Papilės, Slėpsnių, Jakštaičių–Meškių, Kuršėnų kapinynuose, Tervetės bei Mežuotnės piliakalniuose)².

Apvalūs žalvariniai pakabučiai (p. 144) neturėtų būti lyginami su kaklo vėriniu iš Duobelės kapinyno kapo 735, – tai visai kitokio pobūdžio radiniai. Tokių pakabučių (26 vnt.) Žiemgaloje buvo rasta Pavirvytės kapinyne, Tervetės (gaususiai) bei žiemgalių migrantų Bubių piliakalnyje, kur jie datuojami XIII a.

Tiek archeologams, tiek numizmatams būtų svarbu žinoti duomenis apie kapinyne rastų svarelių svorį, to knygoje nėra pateikta (p. 149–151).

Paminklo medžiagos analizė apibendrinama skyrelyje „Pabaiga“ (p. 157–158). Monografijos gale yra panaudotų šaltinių ir literatūros sąrašas (p. 159–162), plati santrauka anglų kalba (p. 163–172) bei spalvotų nuotraukų (p. 173–199).

Aukščiau įvardyti nedideli trūkumai nemenkina šios monografijos vertės.

Norėčiau plačiau apsisotiti ties esminiu diskutotinu klausimu – degintinių kapų (jų rasta 28, p. 17) priskyrimo kuršiams. Šie kapai išsidėstę po visą kapinyno teritoriją – panašiai kaip žiemgalių migrantų kapai Jakštaičių–Meškių kapinyne³. Tuo tarpu kuršiškuose Bandužių, Laivių, Genčių II kapinynuose degintiniai kapai sudarė atskiras grupes (tai pripažįsta ir autorės) (p. 31).

Kaip rodo šios recenzijos autoriaus atlikta XII a. pabaigos–XIII a. Žiemgalos archeologinės medžiagos analizė, tuo metu nagrinėjamame regione plito mirusiųjų deginimo paprotys. Neabejotinų degintinių kapų rasta Jaunsaulės Silinių

(Bauskės r.), XIII a. pabaigos žiemgalių migrantų kapų žemaičių Jakštaičių–Meškių⁴, Lepšių, aukštaičių Barinės kapinynuose, o pastaruoju metu ir Tervetės Kiūrių (Duobelės r.) kapinyne⁵. Su abejonėmis jiems priskirti galima ir XIX a. pabaigoje tyrinėtus, neinformatyviai dokumentuotus degintinius kapus Vecsaulės Čapanų (Bauskės r.) kapinyne, XX a. paskutiniajame dešimtmetyje aptiktus apsilydžiusius atsitiktinius radinius Šukionių⁶, Drąsutaikių kapinynuose. Šios radimvietės liudija, kad deginimo paprotys Žiemgaloje buvo tik pačioje pirminėje stadijoje – jo išsigalėjimą sustabdė XIII a. antrajame ketvirtyje Rytų Žiemgaloje, o XIII a. viduryje–antrojoje pusėje ir likusioje Žiemgalos dalyje įsitvirtinanti krikščionybė.

Priešingai autorių teiginiui, nerasta nė vieno tik kuršiams būdingo dirbinio (p. 32). Radiniai iš minėtų degintinių kapų yra charakteringi žiemgaliams, – nuo kuršiškų skiriasi tiek dydžiu, tiek formomis. Tai XIII a. žiemgalių materialinei kultūrai būdingos įvijinės antkaklės, kurių lankelis apvyniotas vielute, pasaginės segės daugiakampiais, buoželės formos galais, smeigtukai aštuonlapio dobilo lapo formos galvutėmis. Monografijoje minimi ginklai (plačiaaašmeniai pentiniai kirviai, kalavijai) (p. 32) XIII a. nėra laikytini etniniu indikatoriumi. Tokių analogiškų dirbinių gana gausiai aptinkama Žiemgaloje (ypač šiaurinėje dalyje) ir kituose baltų kraštuose, – ginklai nagrinėjamoju laikotarpiu tapo internacionaliniai.

Kuršiams būdingas paprotys įkapes deginti kartu su mirusiais, jas laužyti yra pastebėtas ir

² Vasiliauskas E. Žiemgalių antkaklės XII–XIII a. // *Archaeologia Lituana*. Vilnius, 2005. Nr. 6, p. 133.

³ Vasiliauskas E. XII–XIII a. žiemgalių laidojimai // *LA*. Vilnius, 2001. T. 21, p. 337.

⁴ Ten pat.

⁵ Jērums N., Muižnieks V. Arheoloģiskie izrakumi Tērvetes Ķūru senkapos // *Arheologu pētījumi Latvijā 2006.–2007. gadā*. Rīga, 2008, p. 42, 45.

⁶ Vasiliauskas E. XII–XIII a. žiemgalių ..., p. 348; Vasiliauskas E., 12.–13. gs. žemgalių apbedėjimai Lietuvos teritorijā // *Cauri gadsimtiem. Rakstu krājums Valdemāram Ģinteram (1899–1979) / Latvijas Vēstures muzeja raksti*. Rīga, 2000. Nr. 7, p. 63, pav. 3.

Žiemgaloje (Balių–Škerstainių, Šukionių (132 vnt.)⁷, Drašutaičių, XIII a. pabaigos žiemgalių migrantų kapuose Jakštaičių–Meškių, Lepšių, Barinės ir kt. kapinyuose). Tad ši laidosenos ypatybė nėra laikytina išskirtiniu kuršišku papročiu.

Degintinių kapų chronologija, remiantis dirbinių tipologija, turėtų būti ne XI a. pabaiga–XIII a. (p. 158), bet XIII a., tai atitinka bendrą Žiemgalos degintinių kapų kontekstą.

Pasigedau autorių pasvarstymų dėl paties Pavirvytės kapinyne palaidotų bendruomenės narių atsiradimo šiame mikroregione X–XI a. Ar ne-

reiktų jo sieti su naujų gyventojų iš kitų Žiemgalos regionų migracija X a.? Pagal tam tikrus materialinės kultūros bruožus (pvz., smogiamieji peiliai) būtų galima manyti, kad tai žiemgaliai, lyvių išstumti iš žemutinio Padauguvio. Tai patvirtina Daugmalės bei kitų gretimų paminklų tyrinėjimų medžiaga⁸. Žinoma, tai tik spėjimas, kuriam patvirtinti ar paneigti reikalingi papildomi tyrinėjimai.

Išsakytos pastabos viso labo tėra pastebėjimai iš recenzijos autoriaus iškeltų teorijų pozicijų ir nemenkina įdėto didelio darbo vertės. Tikimės, kad ateityje autorės Lietuvos archeologijos mokslą praturtins naujais tyrinėjimais.

Ernestas VASILIAUSKAS

⁷ Vasiļausks E. 12.–13. gs. zemgaļu ..., p. 63, pav. 3.

⁸ Zemītis Z. Daumale (10.–12. gs.) senāka pilsētveida apmetne Daugavas lejtecē un Rīgas priekštece // Latvijas Zinātņu akadēmijas vēstis. 1993, Nr. 7(552), p. 40.